

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier

Kapel Universitair Ziekenhuis Gent in Gent

Monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

Kapel Universitair Ziekenhuis Gent, Gent, De Pintelaan 185 – monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/44021/144.1

Tom Lenaerts

28/02/2019

Inhoud

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Situering	4
1.2.	Historisch overzicht	4
1.2.1.	Het ontstaan en de groei van de Campus van het Universitair Ziekenhuis... 4	
1.2.2.	Kapel Universitair Ziekenhuis Gent	5
1.3.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken..... 5	
1.3.1.	Exterieur	5
1.3.2.	Het interieur	6
1.4.	Fysieke toestand van het onroerend goed	8
2.	Evaluerend gedeelte	8
2.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	8
2.1.1.	Historische waarde	8
2.1.2.	Architecturale waarde	9
2.1.3.	Artistieke waarde	11
2.2.	Motivering van het type bescherming	11
2.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	12
2.4.	Juridische toestand	12
2.4.1.	Onroerend Erfgoed:	12
2.4.2.	Ruimtelijke Ordening:	12
3.	Beheersvisie	12
3.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	12
3.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	12
3.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed.....	13
4.	Bronnen	13
4.1.1.	Archivalia	13
4.1.2.	Literatuur	13
4.1.3.	Internetbronnen.....	13
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	14
5.1.	Omgevingsplan	14
5.2.	Fotobijlage	14
5.3.	Cultuurgoederen	14
5.4.	Documentatie	14

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

De opmaak van het beschermingsdossier voor de Kapel van het Universitair Ziekenhuis in Gent kadert binnen de herinventarisatie van het bouwkundig erfgoed in Gent en deelgemeenten, die tijdens deze regeerperiode focust op de naoorlogse periode. Voor de Gentse binnenstad werden panden geselecteerd voor bescherming op basis van literatuuronderzoek en selectief veldwerk en archiefonderzoek.

1.1. Situering

De kapel is centraal gelegen op de campus van het Universitair Ziekenhuis van Gent (UZ Gent). Het volledige complex van het UZ Gent wordt afgebakend door de De Pintelaan, de Corneel Heymanslaan, de autosnelweg E17 en de sociale woonwijk ten oosten van de Zwijnaardsesteenweg.

De bescherming van het gebouw omvat ook cultuurgooederen die besproken en gemotiveerd worden in bijlage 5.3. Cultuurgooederen.

1.2. Historisch overzicht

1.2.1. Het ontstaan en de groei van de Campus van het Universitair Ziekenhuis.

In 1835 werd "De Bijloke", het burgerlijk ziekenhuis van Gent, aangewezen als ziekenhuis voor de geneeskundefaculteit van de toenmalige Rijksuniversiteit Gent. Ondanks verschillende uitbreidingen in de 19de eeuw en tijdens de eerste decennia van de 20ste eeuw was het echter duidelijk geworden dat het niet meer voldeed aan de noden van een universitair ziekenhuis. De sterk veranderende zorg, de nieuwe klinische onderzoeksmethodes en het groeiend aantal studenten geneeskunde waren het in oorsprong laatmiddeleeuwse Cisterciënzerinnenklooster ontgroeid¹. De faculteit geneeskunde keek daarom uit naar een nieuwe locatie buiten de historische kern van de stad. Na enig zoekwerk kocht de overheid in 1935 een terrein aan ten zuiden van Gent, in het landelijke gebied tussen de 19de-eeuwse stadsuitbreiding en de gemeente Zwijnaarde. Een werkgroep architecten onder de naam CAVAZ, "College van Architecten voor het Academisch Ziekenhuis", ging gelijktijdig aan de slag met het ontwerp van het nieuwe ziekenhuis. Deze groep bestond uit Henry van de Velde, Armand Cerulus, Jean-Norbert Cloquet, August Desmet en Gustave Magnel. Allen waren als professor verbonden aan de universiteit. Het bouwproces werd regelmatig onderbroken door veranderende plannen en onzekere financiering en werd tenslotte in 1942, in volle oorlog, stilgelegd. Na de oorlog duurde het nog tot in 1948 eer er terug gebouwd werd. Geleidelijk aan werden de verschillende afdelingen geopend tot in 1959 het gehele complex officieel in gebruik werd genomen als Academisch Ziekenhuis. Op dat moment waren er nog geen plannen voor een kapel. Volgens de hoofdaalmoezenier was de bekende pediater professor dokter Carlos Hooft² de grote voortrekker van de oprichting van een kapel.

¹ Laporte D. 1994 27: *Architectuurgids Gent*, Turnhout . De ontstaansgeschiedenis van het Bijloke hospitaal overspant een periode van ruim 700 jaar op éénzelfde locatie.

² Mondelinge mededeling van Hoofdaalmoezenier Bert Vanderhaegen op 29 oktober 2018.

1.2.2. Kapel Universitair Ziekenhuis Gent³

De Kapel van het Universitair Ziekenhuis van Gent werd tussen 1968 en 1970 gebouwd naar het ontwerp uit 1967 van professor Jan Lodewijk Cnops (1923-2012).

De glas-in-loodramen werden ontworpen door Harold Van de Perre (°1937). Op de oorspronkelijke plannen van 1967 hebben de profielen reeds de huidige ritmering meegekregen maar er zijn nog geen aanwijzingen te vinden voor glasramen. Op een ander plan, zonder datum van aanmaak, is de 'gordijnwand' afzonderlijk weergegeven waarbij de gearceerde stroken op het plan de plaats aanduiden waar de glasramen van Harold Van de Perre werden geplaatst. De datering op de glasramen zelf geeft aan dat deze in 1970 tot stand kwamen. De kunstenaar zelf plaatst ontwerp en creatie in 1968.

Het was niet mogelijk om uit de beschikbare archieven op te maken of de ritmering van de stalen profielen bedoeld was om te gebruiken voor het plaatsen van glasraamkunst. Volgens de kunstenaar was het de aalmoezenier van het ziekenhuis, E.H. Gaston De Schepper, die de opdracht gaf om glasramen te ontwerpen op het moment dat de kapel reeds gebouwd was. Er werd geen volledige gekleurde glazen wand gevraagd maar een soort glasraamscherm om een zeker intiem karakter in de kapel te creëren. Wat vorm en thematiek betrof kreeg de kunstenaar alle vrijheid⁴.

Het tabernakel is een ontwerp van de beeldhouwer Roger Bonduel (°1930).

1.3. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken

1.3.1. Exterieur

Inplanting: De kapel staat op een perceel in de vorm van een rechthoekige driehoek met afgeronde hoeken. Het perceel wordt aan alle zijden omgeven door verbindingswegen binnen het ziekenhuiscomplex. De inplanting houdt rekening met verschillende aspecten: de vorm van het terrein, de oriëntatie en het uitzicht op de omgeving vanuit het gebouw. Het gebouw is naar grondplan en opstand sterk verschillend van de traditionele kerkarchitectuur. De kapel werd niet gebouwd volgens de traditionele oost-west oriëntering maar maakt handig gebruik van de mogelijkheden van het perceel. In een scherpe hoek van het perceel wordt door de architect een gebouw in de vorm van een onregelmatige uitgerekte, doch symmetrische vijfhoek geplaatst. De middelloodlijn van de kortste zijde is de bissectrice van de vijfhoek. Door het uitrekken van de vorm ontstaat een weloverwogen positionering op het terrein met de twee lange blinde gevels evenwijdig aan de straatzijdes ten noorden en zuiden. Centraal in deze gevels bevinden zich ook de beide toegangen tot de kapel.

De kortste zijde van de vijfhoek sluit dan weer nauw aan bij de scherpe hoek ten oosten van het perceel. Aan de tegenovergestelde, westelijke kant vormen twee vliesgevels een rechte hoek met de blinde zijgevels. De architect gebruikt deze zijden om een uitzicht te creëren op het vrije gedeelte van het terrein en op het toenmalige hoofdgebouw van het ziekenhuis met het omliggende groen. Op het perceel staan enkele bomen en heesters die enkel zorgen voor omgevend groen maar verder geen rol spelen in het concept.

³ Het archief van het studiebureau Cnops werd onderzocht. Door het herhaaldelijk verhuizen werd het archief gedecimeerd. Er werden geen plannen of briefwisseling bewaard betreffende de kapel. Er waren wel plannen in het archief van de bedrijfsondersteunende departementen, Infrastructuur. Deze werden opgenomen in bijlage. Naar andere archiefdocumenten werd geïnformeerd maar zonder succes. In het archief van de hoofdaalmoezenier werd geen informatie betreffende de bouwgeschiedenis van de kapel aangetroffen.

⁴ Schriftelijke mededeling van Harold Van de Perre (e-mail ontvangen op 15 oktober 2018).

Vorm: Het gebouw heeft een uitgesproken driedimensionaliteit. De trechtersvorm die waarneembaar is op het grondplan is evenzeer in de opstand uitgewerkt. Aan de smalste zijde is het gebouw ook het minst hoog. Aan de vliesgevels reikt de nok van het gebouw dubbel zo hoog.

Gevels en dak: De lange blinde straatgevels van de kapel en het onderste deel van de smalle zijde hebben een buitenparament in witte portlandsteen. Deze witte zandhoudende kalksteen leende zich tot het verzagen in grote rechthoekige gevelplaten. De egale witbeige kleur krijgt na verloop van tijd een lichtgrijze patina op de delen die niet blootgesteld zijn aan de regen waardoor de eertijds egale heldere wanden hier en daar een diepere tint kregen. Min of meer centraal in die gevels springt een driehoekig volume met een plat dakje uit. Dit dakje vormt bij beide een luifel, waaronder telkens een toegangsdeur gesitueerd is.

Op de smalste zijde gebruikt de architect portlandsteen tot een hoogte van 2,8 meter. In deze strook bevindt zich een raam met fijn stalen profiel in een vaalgroene kleur. Het gedeelte daarboven wordt opgevuld door vaalgroene claustra in geglazuurde baksteen, geplaatst op een betonnen sokkel.

De vliesgevels bestaan uit verticale vierkante kokerprofielen op een lage dorpel in blauwe hardsteen en reiken tot aan het overkragende dak. De profielen staan afwisselend op 2,1 meter en 0,9 meter van elkaar. Op bepaalde hoogtes werden horizontale verbindingsprofielen aangebracht. Alle ramen werden voorzien van dubbele beglazing. In de vierkante en rechthoekige verdelingen die de profielen vormen, werden volgens een ontwerp van de kunstenaar Harold Van de Perre glas-in-loodramen geplaatst. De ritmering van de profielen maakt de glazen wand meer dynamisch.

Het dak is belegd met geprofileerde metalen platen. Het is niet duidelijk of dit de oorspronkelijke dakbedekking betreft. Op de plannen van de bouwaanvraag is namelijk sprake van roofing met groene leischilfers. De dakvlakken worden allen afgezoomd door gladbekist beton. Tussen de beide vliesgevels rijst de pijler waarop de nok steunt als een klokkentoren boven het dak uit. Bovenin de witte gladbekiste betonnen toren hangt in een uitsparing een klok.

1.3.2. Het interieur

De kapel

De bezoekers komen de kapel binnen via twee laterale toegangsportieken of via een trap en een lift die in verbinding staan met het stelsel van ondergrondse gangen die de verschillende delen van de ziekenhuiscampus verbindt.

De laterale toegangen zijn aan de buitengevel uitgewerkt als een opengeslagen wand. Die geeft toegang tot een sas via een in hout gevatte glazen deur. Deze luchtsluis werd eveneens in hout en glas uitgevoerd waardoor de bezoeker meteen kijkt op de grote binnenruimte in de richting van de hoge glazen wanden. Ook de bezoekers die via de trap of de lift achteraan de kapel binnenkomen kijken meteen op naar deze glazen wanden.

Het voordeel van de bijzondere inplanting is dat de vliesgevels quasi westelijk georiënteerd zijn. Daar bevindt zich ook het altaar, badend in het licht. De kerkganger die tijdens een ochtendviering naar het altaar kijkt wordt ook niet verblind door direct binnenvallend zonlicht.

Het ongewone grondplan laat dan weer toe dat de gelovigen zich breed rond het altaar kunnen scharen om de vieringen bij te wonen. Het altaar bevindt zich in de stompe hoek die beide glasgevels vormen. De volledige breedte vóór het altaar bedraagt zo'n 22 meter; de diepte van de kapel bedraagt 17 meter. De kapel versmalt naar achteren toe tot een breedte van zo'n 8 meter. Centraal achteraan ligt een halfcirkelvormige Mariakapel omgeven door een 2,65 meter hoge muur in uitgewassen beton. Achter deze kapel schuilt de toegang naar de sacristie. Daarnaast werd een ruimte in de wand uitgespaard voor de biechtstoel in een eikenhouten verticaal latwerk.

De opstand van de kapel is eveneens bijzonder. Aan de smalste zijde is het gebouw vrij laag. Ter hoogte van het altaar bedraagt de hoogte bijna acht meter. Het belangrijkste constructief element van de kapel is de centrale nokbalk. Deze balk wordt gedragen door een pijler ten westen die ingewerkt is in een klokkentorenconstructie en de hoek vormt tussen de beide vliesgevels. Aan de andere, oostelijke zijde rust de balk op een pijler die zich achter de halfronde Mariakapel bevindt. Het constructieve element is het enige witgeschilderde element in de kapel en accentueert de zichtlijn naar voor en naar omhoog. De aflopende daken rusten op de muren van de 3 overige zijdes. Deze muren zijn alle uitgevoerd in geelbruine ruwe baksteen in halfsteens verband met een grijze cementkleurige voeg. Het plafond is afgewerkt met planchetten in hout die parallel met de vliesgevels lopen.

De vloer in de kapel bestaat uit halfsteens gelegde tegels in donkergrijze Noorse leisteen. De verlichtingsarmaturen boven het altaar en de Mariakapel in lichtkleurig metaal alsook de lichtpunten die werden ingewerkt in het plafond sluiten aan bij de sobere minimalistische stijl van de kapel. Er kon evenwel niet achterhaald worden of deze al dan niet voor de kapel werden ontworpen of deze uit een gangbare verlichtingcollectie werden betrokken.

De glasramen

De glas-in-loodramen werden geplaatst tegen de beide vliesgevels. Van de Perre heeft de profilering zoals op de plannen van 1967 gerespecteerd en er enkele horizontale profielen aan toegevoegd. De vierkante of rechthoekige zones die zo ontstonden werden gebruikt om er voorzetrampen met glas in lood in te plaatsen. De zones met deze glasramen situeren zich voornamelijk op ooghoogte. Zo wordt de aandacht van de kerkganger niet afgeleid door de drukte op de campus en wordt er tegelijk meer intimiteit gecreëerd. De compositie van het werk is op het eerste zicht vrij abstract. De kleurvlakken in de meest heldere zones aan de rand van de compositie zijn weinig verzadigd. De kleuren worden donkerder en intenser naar het midden toe waar het altaar opgesteld staat. Op die plaats zijn enkele van de smallere stroken ook hoger opgetrokken. In deze glasramen gaat de toeschouwer na verloop van tijd ook meer herkenbare vormen opmerken. Ze tonen volgens de kunstenaar taferelen uit het scheppingsverhaal. In ieder geval zal de toeschouwer er de suggestie of gedefragmenteerde weergave van onder meer wolken, gebouwen en water in zien. Het glasraam links van de middenpijler reikt tot aan het plafond en geeft de vorm van een kerktoeren weer. Het hogere raam rechts van het midden stelt de piëta voor met twee in elkaar verstrengelde figuren geaccentueerd door felle kleurvlakken. De piëta vertoont parallellen met de voorstelling van de genadestoel in de abdijkerk van Meschede, een ander werk van de kunstenaar.

Een klein glasvlak geeft de naam van de kunstenaar weer: "ontwerp / H. VAN DE PERRE / uitvoering A. MESTDAGH / 1970". Het glas-in lood werd uitgevoerd door atelier Albert Mestdagh. Van de Perre koos het glas uit de voorraad 'antiek' glas, het mondgeblazen glas. Albert Mestdagh en zijn atelier stonden in voor de schildering op glas, de loodzetting en de plaatsing.

Helemaal rechts staat de naam van de schenkers: "D.D. JUFF. LOONTJENS M.A. / JUFF. VAN DAELE A."

De glasramen zijn een realisatie van een éénendertigjarige kunstenaar maar tonen toch duidelijk maturiteit. De compositie maakt gebruik van de bestaande raamverdeling en bouwt er enigszins op verder. Door de variatie in licht en kleur weet hij de aandacht van de toeschouwer naar het midden van de kapel te richten waar het altaar en de lezenaar staat. De voorstelling wordt tegelijk minder abstract in het centrale deel en de kijker ziet na verloop van tijd het figuratieve in de compositie naar voor komen.

Het tabernakel

Vooraan in de kerk, naast het altaar bevindt zich het tabernakel. Het bestaat uit een balkvormige houten sokkel in eiken stroken, verticaal naast elkaar geplaatst met een kleine voeg. Op de sokkel rust een bronzen balkvormig tabernakel waarvan de voorzijde middels twee deuren kan geopend worden. Het is een kunstwerk van Roger Bonduel. Van hetzelfde werk heeft de kunstenaar een bronzen plaquette gemaakt in een oplage van 1000 stuks in

een kleiner formaat. Het is onduidelijk of het tabernakel aan de oorsprong ligt van de plaquette of omgekeerd. De zijwanden werden in dezelfde stijl verder uitgewerkt. Het kunstwerk kreeg de naam 'Nocturne' en toont een sterk geabstraheerd stedelijk landschap met daarboven een volle maan met een halo. Het abstracte en uitdeinende karakter van de voorstelling vertoont een zekere gelijkenis met de glasramen en de architectuur van de vliesgevel.

1.4. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens plaatsbezoeken op 9 maart 2018 en op 17 september 2018. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

Het gebouw verkeert in goede staat. Het wordt geregeld onderhouden en vertoont geen grote gebreken. Enkele gevelelementen in portlandsteen zijn enigszins aangetast.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

2.1.1. Historische waarde

De Kapel van het Universitaire Ziekenhuis is een goede illustratie van hoe de religieuze architectuur in de naoorlogse periode evolueert.

In het begin van de twintigste eeuw en in zekere mate ook tot aan de Tweede Wereldoorlog zette de kerkenbouw een middeleeuwse traditie voort. De kerken zijn tot dan gebouwd op een lengteas en beschikken dikwijls over zijbeuken met een sterk devotioneel karakter. Dit verandert na de Tweede Wereldoorlog. De bevolkingstoename en de veranderende maatschappij doen ook de plaats van de kerk in de samenleving veranderen. Kerken waren heel lang onttrokken aan elk nut tenzij het verspreiden van het geloof dat aan de basis lag van maatschappelijke deugden zoals godsdienst en burgerzin. In de nieuwe maatschappelijke context richt de kerk zich meer op de zielenzorg en de kwaliteit van de religieuze beleving. Reeds voor het Tweede Vaticaans Concilie evolueert de kerkenbouw daarom meer naar een utiliteitsbouw. Dit gebeurt op allerlei manieren. De opeenvolging van devotiekapellen in de zijbeuken verdwijnt en de zijbeuken krijgen een andere functie zoals bijvoorbeeld het gebruik als processiegang. De kerken worden terug open ruimtes en gaan dikwijls terug naar oud-christelijke voorbeelden zoals de basilica. Onder invloed van de Bossche school op de kerkelijke architectuur veranderen de ruimtes steeds meer in open kerken, een vernieuwende beweging die ook in België navolging krijgt.

Deze preconcliaire veranderingen in de kerkenbouw worden bevestigd tijdens het Tweede Vaticaans Concilie dat gehouden werd van 1962 tot 1965. Het altaar treedt uit de afzondering en staat vanaf dan dicht bij de gelovigen. De kerken passen zich aan en worden opgebouwd rond de liturgie en de religieuze beleving. Grondplan en opstand in de kerkenbouw worden vanaf dan helemaal anders, volop gesteund door de ruimere bouwtechnische mogelijkheden. Rechthoekige kerken worden breder of worden in de breedte gebruikt. Ook andere vormen doen hun intrede: centraalbouw waarbij de geloven in een cirkel of ovaal rond het altaar plaatsnemen, soms gebruik makend van niveaoverschillen die de zichtbaarheid verbeteren. Een veel voorkomende vorm wordt de trechter of klokvorm waarbij de kerk versmalt naar het altaar toe. De vorm van de kapel van het Universitair Ziekenhuis van Gent is vrij zeldzaam vermits de kerk versmalt naar achter. De gelovigen staan ook hier rond het altaar maar kijken tegelijkertijd uit op de enorme vliesgevel. Er werden geen archiefdocumenten aangetroffen in de archieven van wijlen Jan Lodewijk Cnops, in het archief van het Universitair Ziekenhuis of in het archief van de aalmoezenier die een verklaring geven voor deze aanpak. De brede kijk op het

altaar, de soberheid en de zuivere architecturale lijn zijn echter volledig conform het Concilie.

2.1.2. Architecturale waarde

De Kapel van het Universitair Ziekenhuis van Gent werd tussen 1968 en 1970 gebouwd naar het ontwerp uit 1967 van professor ingenieur Jan Lodewijk Cnops (1923-2012). Hij studeerde voor burgerlijk ingenieur-architect aan de universiteit Gent (1946) en Yale (1947). Na zijn studies werkte hij bij N.V. Electroraail in Brussel waar hij onderzoek deed naar trillingen en prefabricatie. Hij werkte onder meer aan de studie van de N.M.B.S voor de elektrificatie van de spoorwegen. Op achtentwintigjarige leeftijd ging hij aan de slag bij een studiebureau met vestigingen in Parijs en Brussel dat zich toeleegde op de ziekenhuisbouw. Hij realiseerde tijdens zijn loopbaan verscheidene gebouwen met een wetenschappelijke of medische functie en werd door verschillende instanties wereldwijd aangeduid als adviserend ingenieur en architect. Het studiebureau dat Cnops in 1954 oprichtte, zou vanaf dan ook instaan voor de verdere ontwikkeling en afwerking van de campus van het Universitair Ziekenhuis van Gent. In 1960 volgde hij professor ingenieur Cerulus op aan de Universiteit Gent. In het midden van de jaren vijftig ontwierp de architect een medisch en universitair complex voor de Universiteit Gent in Ituri in het noordoosten van Congo⁵. In 1960, toen het project in opbouw was, braken de onlusten naar aanleiding van de onafhankelijkheid van het land uit waardoor de uiteindelijke afwerking uitbleef. Ook na de onlusten kwam het project nooit meer echt uit de startblokken en werd het in 1970 uiteindelijk stopgezet. Toch tonen de ontwerptekeningen en de half afgewerkte gebouwen zijn kennis van de moderne architectuur. Hij zal vooral bekend blijven voor het ontwerp van K12, de grote ziekenhuisvleugel van het UZ Gent die in de jaren zeventig op dezelfde terreinen gebouwd werd. Ook andere ziekenhuizen maken deel uit van zijn oeuvre⁶.

De kapel is een opvallend gebouw binnen de naoorlogse religieuze architectuur in België. Zij beantwoordt aan de vernieuwende opvattingen inzake godsdienstbeleving die hun vertaling kregen in het Tweede Vaticaans Concilie. De architectuur breekt volledig met de bestaande traditie en vindt aansluiting bij de nieuwe vormtaal die ontstaat in binnen- en buitenland. De architect reduceert de kapel tot haar essentie in vorm en materiaalgebruik, en maakt ze tot een goed voorbeeld van het minimalisme.

Jan Lodewijk Cnops was burgerlijk ingenieur-architect en om die reden waarschijnlijk niet actief met het creatieve ontwerpproces bezig. De uitdagingen die gesteld werden aan utiliteitsbouw zoals een ziekenhuis of een laboratorium waren veeleer technisch. Om alle medische handelingen vlot te laten verlopen was een maximale hygiëne nodig, een uitgekiende circulatie en een veelheid aan elektronica en hydraulica. De snelle evolutie in de ziekenhuissector liet hem toe te specialiseren in deze niche. Van vernieuwende architectuurontwerpen voor het Universitair Ziekenhuis was er tot dan toe geen sprake, vermits hij verder werkte op basis van de bestaande plannen en architectuur van de architecten van CAVAZ uit het late interbellum.

Door zijn aanstelling in opvolging van Professor Cerulus werd hem naast het leiden van de werken op de campus Gent ook gevraagd om in Congo volledig nieuwe ziekenhuis- en opleidingsinfrastructuur van de universiteit te ontwerpen. Uit de schetsen van die campus blijkt dat hij een functionele en moderne architectuur ontwierp. Dankzij onder meer zijn specialisatie in geprefabriceerd beton slaagde hij er in om snel en efficiënt grote complexe gebouwen te realiseren. De vraag voor het ontwerpen van een kapel op de site was voor

⁵ Enkele aanzichttekeningen en een foto van een gebouw werden opgenomen in de documentatie.

⁶ Uit archiefonderzoek bij het bureau Partners, de opvolger van het studiebureau Cnops, kon worden vastgesteld dat er verschillende ziekenhuizen of onderdelen van ziekenhuizen door Cnops werden ontworpen, onder meer het UZ van Jette (1971-1977).

Cnops, die zelf niet gelovig was⁷, ongetwijfeld een bijzondere opdracht. De kapel had als opdracht om voldoende gelovigen op te vangen voor religieuze plechtigheden en diende als stille ruimte voor patiënten en familie. Het mortuarium van het ziekenhuis bevindt zich vlakbij de kapel. Het ontwerp van de kapel dateert van 1967. Op dat moment heeft de kerkenbouw van de twintigste eeuw al een lange weg afgelegd. De veranderingen waren zonder enige twijfel reeds door de architect gekend als hij aan dit ontwerp begon.

Toch is het merkwaardig dat een architect zich waagt aan een dergelijke vormgeving. In Vlaanderen gaat het wellicht om niet meer dan een twintigtal kerken of kapellen die in die mate afwijken qua grondplan en opstand. De uitschieters zijn dikwijls van de hand van architecten met klinkende namen: Léon Stynen, in samenwerking met De Meyer en Meekels bouwt in Harelbeke de Sint-Ritakerk met als grondplan een uitgerekte zeshoek; Jozef Lantsoght neemt een grillige vorm voor de Onze-Lieve-Vrouw-ter Duinenkerk in Koksijde en de Sint-Jan-Baptistkerk in Menen. Paul Neefs kiest in Balen voor een vijfhoekige vorm.

Heel opvallend aan de kapel is ook haar schijnbare eenvoud en leesbaarheid. Op het eerste gezicht is het een constructie die ontdaan is van overbodige architecturale elementen. De buitenmuren ter hoogte van de ingangen zijn vrij egaal door het gebruik van de grote panelen in portlandsteen. Het uitkragende dak lijkt een eenvoudig zadeldak te zijn. De details zijn echter subtiel: de rechte muren in portlandsteen openen zich zeer discreet tot een kleine driehoekige uitsprong waarin de toegangsdeuren werden ingewerkt onder een kleine luifel. De hoeken achteraan de kapel maken een onopvallende hoek zodat ze parallel staan ter hoogte van de achtergevel. De achtergevel doet denken aan een eenvoudig huis: een gevel, een raam en een zadeldak. Niets refereert aan een religieus gebouw. Hoewel anders van stijl en materiaalkeuze doet dit sterk denken aan de trendbreuk die de Sint-Aldegondiskerk van Landen (Ezemaal), een ontwerp van Marc Dessauvage, inzette.

Het dak boven de blinde gevels lijkt te worden gedragen door vier slanke weinig opvallende kraagstenen in glad beton die echter geen dragende functie hebben. Aan de voor- en achterzijde van het gebouw verbergen deze wel de afvoer van hemelwater. De dakgoot is onzichtbaar weggewerkt in de betonnen dakrand. Het dak is amper zichtbaar. Enkel vanop afstand wordt het duidelijk dat het geen eenvoudig zadeldak is. De nok is aan de ene kant laag is en aan de andere kant gaat die de hoogte in. De initieel voorziene dakbedekking bestond uit roofing met groene leischilfers. Het is niet duidelijk of die er ooit geweest is – maar ook de huidige geprofileerde metalen dakbedekking etaleert de betrekkelijke eenvoud van het gebouw.

In tegenstelling tot de bescheiden oostzijde opent de kapel zich haast uitbundig aan de westzijde. Er werd geen kapel gepland binnen de oorspronkelijke ziekenhuisgebouwen. standaardverlichting. De kapel staat echter wel centraal op de campus. Aan de achterzijde zijn er vooral labo's en dienstgebouwen. Tegenover één van de lange zijden ligt het mortuarium. De vliesgevel met zijn metershoge glazen wand richt zich volledig naar de open ruimte waar de bezoekers van de polyklinieken circuleren en de patiënten vanuit hun kamer naar buiten kijken. Enkel aan die zijde is de kapel een open religieus gebouw, krachtig onderlijnd door een klokkentoren.

Het contrast tussen de bescheiden lage gevel met de eenvoudige toegang en de openheid van het interieur is groot wanneer de bezoeker de kapel binnen gaat. De eenvoud ruimt plaats voor verwondering. De glazen wanden van de kapel maken het interieur helder en open. De blikken van de bezoekers worden onvermijdelijk aangetrokken door deze glasgevels vermits de andere wanden geen direct licht binnenlaten tenzij wat diffuus licht van de toegangsdeuren. De sobere leistenen vloer, de lage bruinbeige bakstenen muren en het middenbruin schroten plafond maken het interieur rustig en ingetogen. De nadruk ligt volledig op de heldere wand en de enorme witte nokbalk die ostentatief vanaf de achterzijde van de kapel naar boven reikt en het hele gebouw draagt. Achterin valt de kleine Mariakapel op door de witte cirkelvormige muur in gewassen beton. De architectuur

⁷ Mondelinge mededeling van ir. Architect Wim Schamp van Bureau Partners dat het studie bureau Cnops overnam in 1987. Mededeling gedaan op 19 september 2018.

is krachtig en helder: de lijnen en vlakken divergeren vanuit één punt in de richting van het licht.

2.1.3. Artistieke waarde

De glas-in-loodramen

Harold Van de Perre⁸ werd geboren in Ninove in 1937. Hij studeerde monumentale kunst aan Sint-Lucas in Gent en specialiseerde zich in de glasraamkunst en mozaïek. Hij deed stage in het atelier Oidtmann in Linnich bij Keulen. Van 1963 tot 1997 was hij leraar aan Sint-Lucas. Naast glasramen bevat zijn oeuvre eveneens tekeningen en aquarellen. De glasramen die Van de Perre ontwierp zijn terug te vinden in kerken en kapellen in binnen- en buitenland. Op zijn eigen website vermeldt hij realisaties in Oudenaarde, Diksmuide, Brugge, Gent, Dendermonde, Tongeren, Sint-Martens-Latem, Nederboelare, Antwerpen, Lille, Aarschot en Zwijndrecht. In het buitenland maakte hij ontwerpen voor de Benediktijnerabdij Königsmünster te Meschede (Sauerland) en de kathedraal van Willemstad (Curaçao). Hij ontwierp glasramen zowel voor historische gebouwen zoals de Gentse Sint-Baafskathedraal als voor moderne kerken en kloosters zoals de abdijkerk van Meschede naar ontwerp van Hans Schilling. De stijl van Van de Perre is over het algemeen expressief, dikwijls met een verzadigd coloriet. In zijn oeuvre is zowel abstract als figuratief werk terug te vinden of een combinatie van beide.

Zeer opvallend zijn de grote glazen wanden in de kapel van het universitair ziekenhuis. De ritmering is functioneel en eigentijds. De invulling met glas-in-loodramen is discreet. Ze vormen een scherm dat de bezoeker enerzijds beschermt tegen blikken van buiten en anderzijds niet afleidt door de drukte buiten: een moderne interpretatie van het raamscherm. De opbouw, tekening en kleur zijn niet enkel functioneel, ze geven ook gestalte aan het thema 'schepping' en verwijzen met de piëta expliciet naar de omgeving. Harold Van de Perre wordt beschouwd als een belangrijk kunstenaar en vernieuwer in de religieuze kunst.

Het tabernakel

Roger Bonduel werd geboren in Pittem op 22 februari 1930. Hij studeerde aan Sint-Lucas in Gent. Als zoon van een smid evolueerde hij van schilder tot beeldhouwer met een passie voor metaal. Hij werkt in tin, ijzer, koper en brons. Hij is gekend voor monumentale sculpturen die met de tijd steeds abstracter worden zoals bijvoorbeeld het werk 'Ode aan het metaal' in Zedelgem⁹. Hij was ook een groot vernieuwer van de religieuze kunst. Bekend zijn de gebeeldhouwde tinplaten in het klooster van de arme klaren in Oostende. Het tabernakel in de kapel van het universitair ziekenhuis met het thema 'nocturne' verwijst naar de context. De in brons weergegeven avondzon symboliseert rust en verstillig.

Beide kunstwerken van befaamde kunstenaars vormen samen met de architectuur van de kapel een ensemble dat rust en ingetogenheid creëert.

2.2. Motivering van het type bescherming

De Kapel van het Universitair Ziekenhuis Gent wordt beschermd als monument. Het Onroerenderfgoeddecreet definieert een monument als volgt: "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemene belang wegens de erfgoedwaarde(n)." Dit type bescherming wordt gemotiveerd door de aan de architectuur gelieerde erfgoedwaarden en de artistieke waarde van de aanwezige kunstobjecten.

⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2018: *Sculptuur Ode aan het Metaal* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/209373> (geraadpleegd op 17 oktober 2018)

2.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

De bescherming heeft betrekking op het object gelegen De Pintelaan 185, meer bepaald het perceel kadastraal gekend als Gent, 8e afdeling, sectie H, 498/P.

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Onroerend Erfgoed:

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier blijkt dat er geen beschermingen in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit dossier over gaat.

2.4.2. Ruimtelijke Ordening:

Het te beschermen goed ligt volgens het gewestplan in een gebied voor gemeenschapsvoorzieningen en openbaar nut.

De kapel is gelegen binnen de afbakening van het Gewestelijk RUP 'Afbakening grootstedelijk gebied Gent', dat goedgekeurd werd op 16 december 2005.

3. BEHEERSVISIE

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het ministerieel besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen.

Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden ervan aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechthouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerendergoeddecreet en Onroerendergoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen, meer bepaald:

- het goed als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- de toestand van het goed regelmatig controleren;
- regulier onderhoud uitoefenen;
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of waarvoor een omgevingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is, vraagt de vergunningverlenende overheid advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende onroerendergoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerendergoedgemeenten is te vinden op www.onroerendergoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

4. BRONNEN

4.1.1. Archivalia

Archiefplannen: Kapel Universitair Ziekenhuis Gent, bedrijfsondersteunende departementen, Infrastructuur: Plannen in bijlage documentatie.

4.1.2. Literatuur

BEKAERT G. 1995: *Hedendaagse architectuur in België*, Tielt.

BEKAERT G. 1987: *Landschap van kerken, 10 eeuwen bouwen in Vlaanderen*, Antwerpen, Leuven.

BUYSSE K., DEKEYZER E. 2006: *Van Zwijnaarde Dries tot Nieuw Gent, Vijftig jaar parochie Christus Koning, 1956-2006, Parochie Christus Koning*, Gent.

LAPORTE D. 1994: *Architectuurgids Gent*, Turnhout.

S.N. 2004: *Architectuur van Belgische hospitalen*, M&L Cahier 10, Brussel.

VAN ROOY A. 1963: *Nederlandse kerkbouw op een keerpunt*, Haarlem.

4.1.3. Internetbronnen

EERDEKENS A. & DANNIAU F. s.d.: *1956 Ganda-Congo in UGentMemorie* [online], <http://www.ugentmemorie.be/gebeurtenissen/1956-ganda-congo> (geraadpleegd op 23 augustus 2018)

S.N. s.d.: *Bonduel Roger* [online], <https://inventaris.onroerendergoed.be/dibe/persoon/8187> (geraadpleegd 25 oktober 2018)

S.N. s.d.: *Bonduel Roger* [online], https://nl.wikipedia.org/wiki/Roger_Bonduel (geraadpleegd 25 oktober)

S.N. s.d.: *Universitair Ziekenhuis Gent, Historiek, Van Bijloke tot AZ* [online], <https://www.uzgent.be/nl/overuz/organisatie/Paginas/Historiek.aspx> (geraadpleegd op 23 augustus 2018)

VAN DE PERRE H. s.d.: *Harold Van de Perre, biografie* [online], <https://haroldvandeperre.be/> (geraadpleegd 4 september 2018)

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Cultuurgoederen

De voor bescherming voorgedragen cultuurgoederen zijn in een afzonderlijke bijlage bij het ministerieel besluit opgenomen (bijlage 3). Deze bijlage bevat zowel een oplistings van de cultuurgoederen, een beschrijving als een motivatie.

5.4. Documentatie

De documentatie bij het inhoudelijk beschermingsdossier bevat bijkomend materiaal zoals archiefphoto's en bouwplannen, dat het dossier verder onderbouwt of illustreert.